

„ANTIPERSONAJELE” LUI TEODOR MAZILU*

Dacă adevăratul creator, original, neepigon, este acela care are în fața realității o optică proprie, care, pentru a se exprima, descoperă o modalitate artistică decurgând strict din această optică — și de aceea irepetabilă —, atunci fără îndoială că Teodor Mazilu este un astfel de creator. Poate că, la început, ceea ce a surprins la Mazilu a fost numai ecoul unei intuiții speciale țîșnite spontan, și nu act artistic construit și stăpînit pe toată aria. Dar pe măsura evoluției sale, intuiția s-a transformat — găsindu-și uneltele estetice corespunzătoare — într-un mod de investigare a realității, exprimat cu o precizie mereu sporită și o virulență cu totul aparte, într-un univers de imagini uimitoare prin noutate.

Într-o dramaturgie ca a noastră — care nu se poate plinge de lipsa comediei cu caracter satiric (ba dimpotrivă!) — nu e prea ușor să-ți găsești un timbru original. La noi, zeflemeaua e la ea acasă. Spectatorului nostru îi place să ridă. Zi-le de pe scenă nemernicilor citeva „de la obraz” și i-a trecut năduful măcar cît ține spectacolul. Satiricul autentic nu se mulțumește însă cu atît. Pentru el, risul face casă bună cu plînsul și indignarea, e — dacă vreți — o formă a plînsului și a indignării.

Satiricul nu glumește pe socoteala vicilor. El nu le constată doar, ci le urmărește pînă la ultimele lor consecințe, scoțîndu-le în relief monstruoșitatea. Mazilu scrie cu scalpelul. Cine i-a urmărit evoluția își dă seama că scrisul său a devenit, din ce în ce mai mult, o răfuială cu grave tare individuale și sociale, ajungînd — ca în piesa recent reprezentată: *O sîrbătoare princiară* — la satira de pură esență tragică. Umanist și moralist intransigent, e preocupat nu numai de batjocorirea năraurilor, ci și de disecarea în fața spectatorilor a complicatului mecanism sub care se ascund imoralitatea, necinstea, căpătuiala, lichelismul, hoția, ticăloșia, rapacitatea, diversele forme pe care le iau. El atacă obsesiv tot acest putregai, nu în sine, ci-i dezvăluie cu consecvență caracterul antiuman, îndeobște ascuns sub masca fățarniciei. Se poate afirma, cred, fără teamă de a greși, că pentru Mazilu, direcțiile de atac esențiale rămîn ticăloșia și fățarnicia care o învăluie, considerînd că numai astfel scrisul său poate juca efectiv rolul profilactic specific marii satire. (În sensul acesta mi se pare semnificativ și titlul sub care e prezentat spectacolul-coupé al Teatrului „Bulandra”, *Tandrețe și abjecție*.) Și am impresia că pînă la urmă dintre cele două, principalul obiectiv rămîne tandrețea, adică poleiala ipocrită, considerată de Mazilu primejdia cea mai mare. De aceea este atît de evidentă la el și preocuparea de a opune sentimentelor falsele sentimente, la adăpostul cărora abjecția operează nestîngerită asupra bunei-credințe, antiumanul asupra umanului. Această delimitare, care constituie pentru Mazilu o preocupare fundamentală — aș spune, de ordin peda-

* TEATRUL „LUCIA STURDZA BULANDRA”: „Tandrețe și abjecție” de Teodor Mazilu.

Regia: Cornel Todea și Adrian Georgescu. Scenografia: Ovidiu Bubulac.
Distribuția: Octavian Cotescu (Marinescu), Alecu, Demeter, Olaru); Valy Voiculescu (Cecilia, Mama, Anișoara); Dan Damian (Drăgan); Marius Pepino (Prietenul, Zamfir); Mariella Petrescu (Balerina); Petre Gheorghiu (Varga); Ana Negreanu (Iuliana); Violeta Andrei (Apollonia); Adrian Georgescu (Nemeș).

Mariella Petrescu (Balerina) și Octavian Cotescu (Demeter) în „Pălăria de pe noptieră“

gogic —, și-a găsit în scrisul său o modalitate estetică proprie, îi dă un timbru specific, surprinzător, tocmai pentru că el nu mai operează cu jocul aparențelor și esențelor, ci întruchiează în personajele sale, în universul său artistic, *exclusiv esența, monstuoasă* uneori până la crimă, a ticăloșiei (modalitate cu deosebire evidentă în *O sărbătoare princiară*). Personajele sale nu sînt niște caricaturi umane, ele nu se mișcă și nu vorbesc pe dimensiunile obișnuite, ci, situate într-un univers dezgolit de aparențe, apar la prima vedere ca făpturi fără legătură cu realul. Nu oameni cu virtuți și defecte, ci creații proprii, rezultat al întruchipării artistice a antiumanului într-un soi original de radiografie hiperbolizată a trăsăturilor negative pînă la monstruos. Personajele lui Mazilu devin de fapt *antipersonaje*, pe care nu le vom întîlni sub această formă în viața cotidiană, nu le vom auzi vorbind astfel pe stradă sau în tramvai. De ce apare ciudată, neverosimilă lumea lui Mazilu? De ce ne șochează atît de violent limbajul antipersonajelor sale? Pentru că, înlăturînd învelișul fățarnic al vorbelor, el construiește replica pe ceea ce se ascunde îndărătul lor, *pune în clar gîndul*, intenția de obicei nemărturisită. În realitate, nici un ticălos nu va

Ana Negreanu (Iuliana) și Petre Gheorghiu (Varga) în „O sărbătoare princiară“

declara că e ticălos, nici un neom nu va recunoaște deschis că e neom, pentru că astfel n-ar putea trăi printre oameni. Antipersonajele lui Mazilu nu numai că au deplina sinceritate a neomeniei, dar o manifestă așa cum respiră, nu pot trăi fără ea. Ele își argumentează logic abjecția, o cultivă, o iubesc, expunându-și totodată și tehnica fățarniciei, mecanismul de camuflare a abjecției în tandrețe. Așa cum umanul se simte bine în cinste și sinceritate, monstruosul e la largul lui în ipocrizie. Mazilu dezvăluie acest climat, situându-și antipersonajele în situația lor firească, de a-și da pe față gândurile, principiile, filozofia de viață. De aci și neașteptata sonoritate, mai bine zis forță de percuție a replicilor numai în aparență absurde, illogice, în fond însă având o riguroasă logică interioară, specifică antipersonajului respectiv, replici rostite cu un fel de ifose peremptorii și timpe. E ceea ce înțelege de altfel Mazilu prin „prostie“. Ticăloșii nu sînt proști în sensul obișnuit al cuvîntului. Dimpotrivă. Pe dimensiunile lor, sînt foarte rafinați și de aceea primejdioși. Dar numai *pe dimensiunile lor*. „Prostia“ iese la iveală abia cînd sînt confrunțați cu realitatea umană înconjurătoare, căreia îi sînt inferiori, pe care o simt sau o presimt, și de care se tem. În raport cu această realitate umană, apar în toată amploarea nocivitatea, dar și absurdul antipersonajelor maziliene, absurd fără nimic comun cu „teatrul absurdului“. Precizarea mi se pare necesară, deoarece se fac uneori asemenea apropieri, în realitate izvorite din confuzia dintre situații absurde și filozofia absurdului, căreia Mazilu nu-i e cu nimic tributar. Dimpotrivă. La Ionescu, de pildă, elanurile se frîng în fața ucigașului triumfător. La Mazilu, răul se simte încolțit, înspăimîntat în fața vieții umane, curată uneori pînă la candoare.

Din spectacolul-coupé al Teatrului „Bulandra“, *O sărbătoare princiară* conține în cel mai înalt grad trăsăturile subliniate pînă acum, caracteristice stilului lui Mazilu. Relevabile sînt aici, spre deosebire de lucrări anterioare, maxima concentrare, rigoarea de factură clasică în compoziție. Apropierea lui Mazilu de tragicul episod al executării lui Horia a putut părea surprinzătoare. E limpede însă că satiricul a simțit nevoia să se ridice de la cotidian la o perspectivă mai amplă, la confruntarea dintre tiran și erou, dintre călău și victimă. Martiriul tragerii pe roată devine, privit din luxosul apartament al funcționarului imperial care așteaptă vizita „Excelenței Sale“, o sărbătoare princiară. Scris cu un remarcabil simț al gradației, unicul act al piesei este un concludent itinerar psihologic al celui ce se crede puternic pentru că poate trimite la moarte oameni, dar în realitate, în fața curajului victimei, siguranța de sine i se transformă în stupeoare și apoi în spaimă. Pe marele fundal istoric, alături de crima socială se consumă o altă, strict individuală. Tiranul nu va ezita să ucidă cu mîna lui pe propria sa fiică, în momentul cînd aceasta îi încurcă socotelile de parvenire. Folosind aceeași tehnică dramatică, Mazilu ne înfățișează radiografic calculul antipersonajului Varga și cel al soției sale Iuliana, punerea la cale a crimei, comiterea dar și zădărnicia ei. Așteptata „Excelență“ anunță că nu poate veni. Monștrii pedepsii medicăză timp la „încurcatele căi ale domnului...“.

Partea a doua a spectacolului e compusă din cîteva schițe dramatizate, care poartă firește amprenta personalității lui Mazilu, dar fac, prin înseși limitele scenice specifice dramatizărilor, corp aparte, constituindu-se mai curînd într-o mică antologie înscenată.

Inițiativa Teatrului „Bulandra“ de a readuce pe afiș, chiar și sub această formă, pe Teodor Mazilu se cuvine aplaudată. Faptul că spectacolul e inegal se datorește în principal alcătuirii sale; căci dacă e adevărat că el constituie un tot *ca atmosferă*, rămîne totuși în mare parte fragmentar. Inegalitatea mai vine și din aceea că regizorul Cornel Todea nu a izbutit să aducă la același diapazon jocul interpreților, ceea ce e și extrem de dificil pentru actorii încă neantrenați în tehnica dramaturgică a lui Mazilu. Dintre realizatorii scenici de pînă acum ai teatrului său, cred că Pintilie l-a înțeles cel mai bine, iar ca interpreți Octavian Cotescu și Gheorghe Dinică. De aceea: în *Tandrețe și abjecție*, Cotescu se detașează net de colegii săi. El mi se pare a fi antipersonajul ideal, tocmai pentru că intră perfect în pielea acestuia, găsind tonul cel mai sincer al nesincerității, încadrîndu-se cu o deplină organicitate în stilul deopotrivă grotesc și realist, atît de inedit, al lui Mazilu, care face din ceea ce constituie îndeobște subtextul replicii, însuși textul. Cotescu joacă acest subtext în clar, nu numai cu o deplină fluentă a vorbirii, dar cu o fermecător de abjectă cursivitate psihologică, obținînd prin mimică, intonații, accente, efectul precis, dorit de autor, și de aci o excepțională audiență în fața publicului. De această rară întîlnire între un actor și un dramaturg atît de original (și deci dificil) ca Mazilu, Todea a beneficiat din plin, partea a doua fiind — așa cum s-a mai observat — un recital Octavian Cotescu.

O sărbătoare princiară, în care Petre Gheorghiu, Ana Negreanu, Adrian Geotgescu, Violeta Andrei se întîlnesc pentru întîia oară cu teatrul lui Mazilu, apare scenic mai nesigură, rămînd într-o zonă exterioară stilului propriu autorului și deci semnificațiilor profunde ale lucrării. Și e păcat. Pentru că piesa de rezistență a spectacolului, asta ar fi trebuit să fie.